

Základní princip přípravy učitelů – efektivita nebo finance?

Škoda Jiří, Doulák Pavel

Abstrakt: V příspěvku jsou diskutovány soudobé trendy v přípravě budoucích učitelů pro 2. stupeň základní školy a pro střední školy. Je poukazováno na základní rozpory v paradigmatech přípravy budoucích učitelů mezi pedagogickými fakultami na jedné straně a nepedagogickými fakultami na straně druhé. Dále je diskutován obsahový standard přípravy učitelů a zastoupení jednotlivých složek této přípravy. Jeho hlavní problém neidentifikujeme strukturaci či nestrukturaci učitelových studií, kterou považujeme za více méně technickou záležitost, ale spíše obsahové vymezení, návaznost a zastoupení jednotlivých složek učitelové přípravy, včetně postavení a role garantů studijního programu či oboru.

Klíčová slova: pregraduální příprava učitelů, pedagogické fakulty, strukturace učitelových studií, standard učitelové přípravy, garant studijního oboru

Abstract: The actual trends in preparation of teachers for the 2nd grade of basic schools and high schools are discussed in the contribution. It is aimed on the basic discrepancies of teacher's preparation paradigm between faculties of education on the one side and „non-pedagogical“ faculties on the other side. The teacher's preparation content standard and representation of each component in teacher's preparation is also discussed. The structuring of teachers studies is not the main problem, it is only technical problem, more important thing is the content definition of teacher's preparation, continuity and representation of each components of teacher's preparation, including importance and role of study branch guarantor.

Key words: pregradual teachers preparation, faculties of education, structuring of teachers studies, teacher's preparation standard, study branch guarantor

1 Úvod

Nic nehýbe odborným pedagogickým světem v posledních deseti letech tolik jako neustále probíhající diskuze nad základními paradigmaty přípravy učitelů pro základní a střední školy. Poté, co skončily vášnivé debaty nad tím, zda strukturovat přípravu učitelů pro 2. stupeň základních škol a střední školy či nikoli více méně direktivním požadavkem na strukturaci¹, se podstata debaty přesouvá do oblasti toho, jak má příprava učitelů vypadat, jaké má být zastoupení jednotlivých složek a kdo má mít hlavní slovo při koncipování učitelových studijních oborů. Je to dáno zejména tím, že fakult, které „nějakým“ způsobem připravují učitele, působí v současné době v České republice již skoro čtyři desítky. Již dávno se nejedná jen o předmět zájmu pedagogických fakult, naopak, škála fakult připravujících učitele 2. stupně základních škol a škol středních je značně variabilní – a stejně variabilní jsou pak i modely (studijní plány), na základě nich příprava probíhá.

V tomto příspěvku se budeme stručně věnovat faktorům, které nejvíce ovlivňují přípravu učitelových studií – zejména to, jaké je zastoupení jednotlivých složek přípravy (oborový

¹ Tím, že v roce 2013 akreditovala Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové nestrukturované studium učitelství pro 2. stupeň základních škol, lze očekávat, že se diskuze nad nutností strukturace opět otevře.

složka, pedagogicko psychologická složka, didaktická složka a praxe, univerzitní základ). Pokusíme se odpovědět na otázku, kterou si klademe v názvu příspěvku – a sice zda je základním principem přípravy učitelů na vysokých školách to, aby se připravil co nejlepší učitel (možná lépe učitel efektivní – čímž se ovšem otevírá další diskuse na téma, co je vlastně efektivita učitele, jakými parametry by měla být charakterizována a jak by měla být zjišťována), nebo zda přípravu ovlivňují faktory jiné, více pragmatické (a buďme upřímní, vždy tím nejpragmatičtějším důvodem jsou finance). Ačkoli naše poznatky vycházejí zejména ze situace na Pedagogické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (kde v současné době probíhá příprava na komplexní reakreditaci všech bakalářských a magisterských studijních oborů v roce 2014), odvážíme se tvrdit, že s podobnou situací se lze setkat i na dalších fakultách připravujících učitele (a to zejména na fakultách pedagogických).

2 Základní východiska přípravy učitelů

V našich předchozích studiích věnovaných přípravě budoucích učitelů jsme se zabývali zejména dopady strukturace učitelských studií na proces přípravy učitelů pro 2. stupeň základních škol a školy střední. Jak však vypadá zastoupení jednotlivých složek učitelské přípravy a jejich návaznost ve studijních oborech bez ohledu na to, zda se jedná o strukturované studium, či nikoli? Co ovlivňuje uspořádání jednotlivých složek? Pojďme se podívat na situaci v přípravě reakreditace učitelských studií, která probíhá v současné době na UJEP. UJEP podobně jako většina regionálních univerzit vzniklých po roce 1990 prošla před několika lety transformací, kdy se z „velké“ pedagogické fakulty vyčlenily nové fakulty (přírodovědecká a filozofická) a zbyla tak pedagogická fakulta „transformovaná“ (či možná lépe řečeno „vytunelovaná“). Na UJEP tedy zajišťují v současné době přípravu učitelů tři součásti – fakulta pedagogická (PF), filozofická (FF) a přírodovědecká (PřF). Původně zajišťovala přípravu učitelů technické výchovy také fakulta výrobních technologií a managementu, ta však od této přípravy odstoupila.

V rámci reakreditace všech studijních programů akreditovaných na UJEP v roce 2014 se po téměř deseti letech vytvořil prostor také pro výraznější úpravu učitelských studií. Mezi fakultami připravujícími učitele existují bilaterální smlouvy o zajištění mezifakultních studií, přičemž, na základě požadavku Akreditační komise ČR, je garantem pedagogicko psychologické složky učitelské přípravy pedagog/psycholog působící na PF. Garance přípravy reakreditace učitelských studií se ujalo vedení univerzity, a to osobou prorektorky pro studium, takže jsme předpokládali, že příprava bude v rámci univerzity probíhat jednotně, neboť jakékoli difference mezi fakultami působí v realizaci učitelských studií problémy. Představy vedení jednotlivých fakult, a snad i vedení univerzity, však nebyly v podstatných oblastech shodné, takže výsledek téměř rok trvající diskuze shrnuje následující tabulka:

Východiska přípravy reakreditace učitelských studií	Výsledek
Jednotný model učitelské přípravy v rámci UJEP.	NE
Jednotné předměty společného základu.	NE
Jednotný blok pedagogicko psychologických	NE

disciplín (pedpsy modul).	
Jednotná délka a profilace pedagogické praxe.	ANO
Obsahová návaznost disciplín: propedeutické – specializační – aplikační - pedagogická praxe.	NE
Rozlišení učitelství pro 2. stupeň ZŠ a pro SŠ řešit zejména na úrovni oborových didaktik a nabídkou (povinně) volitelných kurzů.	ANO

1. *Tabulka východisek přípravy reakreditace učitelství na UJEP*

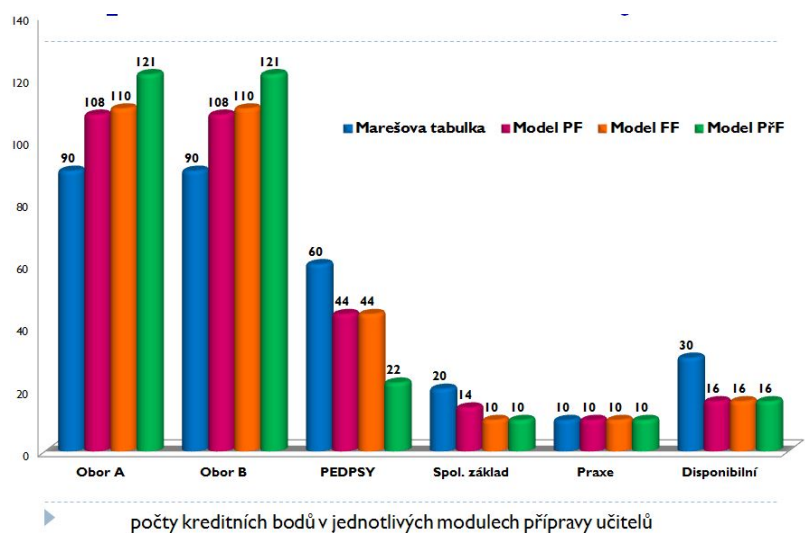
Jak z tabulky vyplývá, k zásadnímu rozkolu došlo ve čtyřech ze šesti základních oblastí přípravy učitelství na UJEP. Je třeba říci, že hlavní příčinou byl postoj PŘF k zastoupení pedagogicko psychologické složky přípravy a její redukce na úkor odborných předmětů. Výsledek lze tedy shrnout do následujících bodů:

- Mezi PF a FF existuje jednotný modul pedpsy, předměty společného základu se liší, návaznost disciplín uspokojivá.
- Mezi PF a PŘF neexistuje jednotnost v ničem. Modul pedpsy je odlišný, předměty společného základu jsou odlišné, návaznost disciplín je velmi nízká.
- PF, FF i PŘF mají shodnou délku a rozložení pedagogické praxe (3 + 3 týdny).

2.1 *Výsledné modely*

Vzhledem k tomu, že neexistuje žádný závazný materiál, který by zastoupení a návaznost složek učitelství vymezoval, je stále jakýmsi „mustrem“ materiál s názvem „Koncepce pregraduální přípravy učitelů základních škol a středních škol“, který vznikl v roce 2004 jako dílo kolektivu autorů pod vedením doc. Petra Koláře a redakčně ho upravil a na mnoha střetnutích prezentoval prof. Jiří Mareš.² Porovnání koncepce přípravy fakult připravujících učitele na UJEP s tímto materiálem zachycuje následující obrázek.

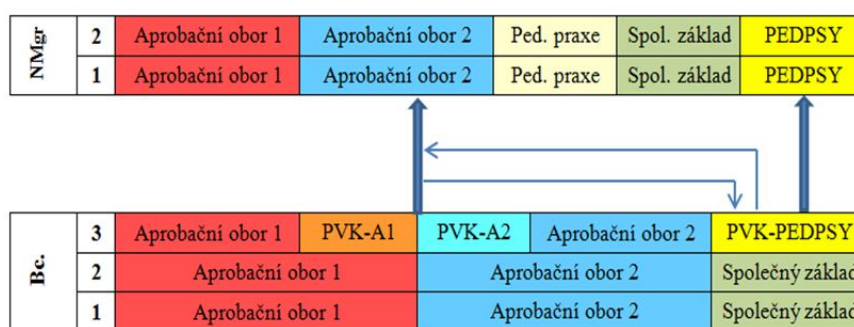
² Dostupné: <http://aplikace.msmt.cz/ak/koncepce1.htm> <http://www.csvs.cz/aula/clanky/10-2007-1-struktur-studium.pdf> [cit. 12. 8. 2013]

2. Obrázek zachycující koncepci učitelské přípravy obecně a na UJEP

Jak z obrázku vyplývá, tak oproti doporučením (v pracovní verzi užíváme označení „Marešova tabulka“) jsou navýšeny kredity oborových předmětů (u PŘF dokonce o více než 30 kreditů), naopak pedpsy modul nedosahuje ani u jedné z fakult kreditní dotace uvedené v doporučení (v případě PŘF je hodnota kreditů téměř na třetině!!!). Také souviselé pedagogické praxe jsou svou kreditovou dotací na spodní hranici. Jelikož byly posíleny kredity předměty oborové, zůstává na fakultách pouze 16 kreditů pro disponibilní složku přípravy, čímž se omezuje možnost nabídky povinně volitelných a volitelných předmětů, které vedou k profilaci studentů.

Výslednou podobu struktury učitelské přípravy ukazuje následující obrázek (obecně lze říci, že navenek je struktura shodná pro všechny tři součásti, liší se však svou vnitřní stratifikací).

3. Model učitelské přípravy pro dvouoborové studium na UJEP

3 Závěr

Pokud shrneme hlavní dopady (ne)systematičnosti v přípravě učitelských studií na UJEP, můžeme říci, že se jasně vymezilo několik negativních aspektů, které nepříznivě ovlivní kvalitu přípravy učitelů. Jedná se zejména:

- Nejednotnost učitelské přípravy značně komplikuje kombinace studijních oborů mezi součástmi a jejich dostupnost. Vzhledem k tomu, že se student imatrikuluje na té

součástí, kde je výhodnější koeficient ekonomické náročnosti studijního programu, dojde k paradoxní situaci, kdy tři studenti historie, z nichž jeden bude mít kombinace s geografí (zapsán na PF), druhý s českým jazykem a literaturou (zapsán na PF) a třetí se společenskými vědami (zapsán na FF), budou mít odlišné studijní plány a vlastně i volbu rozvrhu, která se tím stane značně problematickou.

- Dojde k výrazné redukci modulu pedpsy v bakalářské části studia. Předměty budou mít v lepším případě status povinně volitelného bloku (PF a FF), případně budou jen jako volitelné (PřF). Tím bude výrazně ztížena návaznost dalších pedagogicko psychologických disciplín v navazujícím magisterském studiu (budou zde studenti, aniž by absolvovali alespoň propedeutické disciplíny z pedagogiky psychologie).
- Hlavním motivátorem fakult při zajištění výuky disciplín nebude kvalita vyučujících, ale finanční stránka – tedy namísto aby byla podporována celouniverzitní integrace kapacit, dochází k tomu, že se fakulty zajišťují výuku samy, ze svých zdrojů, neboť nechtějí platit druhé součásti, která má odbornou katedru, za výuku – PřF a FF si samy zajišťují výuku cizích jazyků, ačkoli je na PF centrum jazykové přípravy, PF si sama zajistí výuku filozofie, PřF ji nebude učit vůbec, PF si sama zajistí výuku základů informatiky, FF ji zařadí mezi oborové předměty, PF si sama zajistí výuku biologie dětí a základů první pomoci apod.³
- Primárně budou v rámci přijímacího řízení nabízeny kombinace studijních oborů akreditovaných v rámci dané fakulty. Důvodem je to, že takoví studenti se nerozpočítávají mezi fakulty a jsou pro fakulty ekonomicky výhodnější. Dopadem může být to, že nebudou nabízeny tradiční kombinace studijních oborů, jakými jsou například český jazyk a literatura – historie, či historie – geografie.
- Jako kardinální problém považujeme fakt, že dojde k porušení návaznosti disciplín v učitelské přípravě – v současné době má PřF postaven studijní plán tak, že student absolvuje v některých studijních oborech oborovou didaktiku dříve než didaktiku obecnou, dochází dokonce i k tomu, že student absolvuje v jednom semestru současně obecnou didaktiku a souvislou pedagogickou praxi!!! V tomto případě nelze hovořit o žádné logické návaznosti a o efektivní přípravě učitelů pro 2. stupeň základních škol a školy střední.
- Nejsou jasně vymezeny standardy, které by měl absolvent učitelství splňovat. Negativně hodnotíme, že přírodovědecké a následně i filozofické fakulty byly osloveny, aby do konce roku 2013 předložily svůj vlastní obsahový standard modulu pedpsy a společného základu. Výsledkem může být další oslabení pedagogicko psychologické složky přípravy budoucích učitelů a další rozevírání nůžek mezi pedagogickými fakultami a dalšími fakultami, které připravují učitele.

To bylo jen několik základních bodů do diskuze nad otázkou tohoto příspěvku. Přesto nepochybujeme, že si každý čtenář učiní svůj vlastní názor. Odpovězme si tedy upřímně, bez zbytečných frází – v současné době je (a díky financování vysokých škol musí být) realizace

³ Jediným světlým okamžikem tak zůstává požadavek akreditační komise, že grantem pedagogicko psychologické přípravy učitelů je pedagogická fakulta. I když v realu je vliv garanta modulu pedpsy na přípravu studijního plánu velmi omezen.

učitelských studií postavena na finančních kritériích, kvalita přípravy je, bohužel, až v lepším případě na druhém místě...

Literatura

MAREŠ, J. Zamyšlení nad pregraduální přípravou učitelů. In *Profese učitele a současná společnost*. XII. mezinárodní konference ČAPV: Sborník referátů [CD-ROM]. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2004. ISBN 80-7044-571-8.

Jiří Škoda

Katedra pedagogiky PF UJEP

České mládeže 8

400 96 Ústí nad Labem

e-mail: jiri.skoda@ujep.cz

Pavel Doulík

Katedra pedagogiky PF UJEP

České mládeže 8

400 96 Ústí nad Labem

e-mail: pavel.doulik@ujep.cz